

EDITORIAL

25 anys d'Estudis d'Economia i Empresa a la UOC: reflexions en clau de futur, més enllà de la universitat

María Jesús Martínez Argüelles

Directora dels Estudis d'Economia i Empresa (UOC)

Joan Miquel Gomis López

Director de la revista *Oikonomics*

Introducció

El 1994, es posava en marxa la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) i els seus Estudis d'Economia i Empresa també ho feien amb un primer grup de 100 estudiants a la diplomatura de Ciències Empresarials. Va representar una fita històrica per a una institució que ha esdevingut un referent internacional en formació *online*. Ho és per ser pionera en aquest àmbit en incorporar des del primer dia en el seu ADN conceptes com tecnologies de la informació i la comunicació (TIC), innovació o digitalització per apropar al màxim, eliminant barreres fins aleshores existents, el coneixement universitari a les persones, que són el centre de la seva activitat.

Vint anys després, el 2014, naixia en el si d'aquests Estudis la revista d'economia, empresa i societat, *Oikonomics*. En aquella primera edició, s'explicava que la publicació es proposava contribuir a la reflexió sobre els efectes transformadors que tenia l'aplicació de les TIC, especialment les derivades de la producció i l'intercanvi d'informació i coneixement, en la societat. En aquesta nova edició d'*Oikonomics*, reforcem aquesta idea amb una publicació especial que, a partir d'aquest aniversari de la UOC, publica un dossier en el qual, des dels diferents àmbits de coneixement dels Estudis, es fa un balanç de les transformacions viscudes més destacades amb reflexions en clau de futur per a cada àrea. Aquesta edició especial incorpora dos elements que la fan singular. En primer lloc, perquè trenca la regularitat bianual, de manera que aquest 2022, la revista tindrà tres edicions, en comptes de les dues habituals de cada any. En segon lloc, perquè de manera excepcional i atès el protagonisme de l'efemèride, les reflexions publicades provenen del professorat de la UOC, quan, en les edicions ordinàries, la revista s'obre sempre a la participació de col·laboracions d'acadèmics d'altres universitats i també del món professional. A partir d'aquestes consideracions, presentem a continuació les idees bàsiques que es desenvolupen en els diferents articles que configuren aquesta edició especial d'*Oikonomics*.

1. Gestió empresarial: les transformacions més significatives

En l'article coral «Fets i reptes que han marcat la gestió empresarial en els darrers 25 anys», els autors i les autores fan una breu ressenya d'algunes de les transformacions més significatives que han impactat en la gestió empresarial, i n'han afectat la sostenibilitat econòmica i social. Comença la professora Dalilis Escobar analitzant com l'entorn econòmic ha anat esdevenint cada vegada més volàtil, incert, complex i ambigu, la qual cosa implica la necessitat de gestionar amb

metodologies àgils. Prenent com a eix les TIC, els professors Josep Lladós, Agustí Canals i Enric Serradell se centren en l'estudi de com aquestes impacten, respectivament, en la internacionalització, la presa de decisions empresarials i l'evolució dels models de negoci. Des del punt de vista de la responsabilitat social i la sostenibilitat, la professora Natàlia Cugueró posa èmfasi en la necessitat que els principis ètics i responsables estiguin inserits dins dels processos de presa de decisions, mentre que la professora Àngels Fitó apropa aquests principis al paper que tenen i han de tenir les persones i la tecnologia en el marc de la funció financera. En aquesta mateixa línia, el professor Fernando Álvarez explica l'evolució de les teories del lideratge empresarial i el paper cada vegada més rellevant de la gestió de les emocions en el seu si, mentre que les professores Laura Lamolla i Mónica Cerdán posen de manifest la transformació empresarial viscuda en l'àmbit de la gestió de la diversitat i la inclusió, i també la necessitat de continuar aprofundint-hi.

2. Els reptes de les àrees de valor

A continuació, presentem tres capítols sobre com diferents àrees de valor de l'empresa –màrqueting, logística i finances– s'han transformat al llarg d'aquests anys i s'enfronten a un futur ple de reptes en un món marcat per la incertesa.

L'article «25 anys (r)evolucionant l'anàlisi del mercat i dissenyant les propostes de valor» posa de manifest que el màrqueting ha experimentat una evolució substancial propulsada pels canvis econòmics i, sobretot, per les TIC, tal com indica la professora Ana Jiménez. Aquests canvis, que afecten tant la concepció mateixa de què és el màrqueting com l'abast i extensió del seu ús, passant d'una visió interna a l'organització i relacionada amb un procés directiu específic a una altra molt més transversal, social, experiencial i valuosa. En coherència amb aquests canvis econòmics, socials i tecnològics, la professora Carmen Pacheco se centra a explicar com ha anat evolucionant la manera de desenvolupar la investigació dels mercats, la qual es troba actualment en plena «era de les dades». La fusió de dades provinents d'una diversitat de fons i l'ús de metodologies híbrides permetran al sector de la investigació de màrqueting millorar dia a dia en la comprensió del comportament del consumidor i anticipar-hi tendències.

En el capítol «Evolució de la logística: passat, present i futur», el professor Cristian Castillo i la professora Marta Viu posen de manifest que, com en el cas del concepte de màrqueting, si bé es manté la mateixa denominació de logística, al llarg d'aquests anys s'han transformat radicalment les funcions que hi ha al darrere d'aquest concepte. A més, la crisi provocada per la covid-19 i les dificultats de subministrament que afecten el comerç mundial per qüestions geopolítiques i conflictes bèl·lics han propulsat la importància de la gestió logística i han estès l'ús d'aquest concepte més enllà de l'àmbit professional. A més, es posen en evidència les limitacions de l'actual model logístic, basat a fer arribar individualment a cada consumidor/a productes des de qualsevol part del món. L'article mostra la necessitat de repensar aquest model logístic, i destaca la cerca de la sostenibilitat de la cadena de subministrament com l'aspecte que condicionarà en major mesura la logística del futur. Dins d'aquesta reconfiguració, seran claus el paper de les TIC, i també la formació i capacitat innovadora de les persones en els àmbits directiu, tècnic i operatiu.

Com és lògic, la funció financera de les empreses no ha estat aliena a aquesta onada transformadora impulsada per les TIC i la crisi econòmica, tal com s'explica en el capítol «Funció financera: identificació d'escenaris de futur en un entorn d'adaptació permanent». El professor Joan Llobet comença reflexionant com s'ha anat transformant i complexificant la funció financera a les empreses, la qual cosa, en coherència, ha implicat una nova manera d'ensenyar les finances. Ha passat d'estar centrada en la comptabilitat i a subministrar informació de forma unidireccional a la resta de departaments organitzatius a convertir el flux d'informació en multidireccional i, per tant, facilitar i millorar la presa de decisions, cosa que ha contribuït de manera efectiva a l'estratègia global organitzativa, i ha tingut en compte aspectes tan rellevants com la gestió del risc i el compromís social. A continuació, el professor Jorge Uribe se centra en els grans temes sobre els quals ha pivotat el desenvolupament de les finances en aquests vint-i-cinc anys i que es relacionen amb la valoració dels actius, la gestió quantitativa del risc, les finances internacionals i les macrofinances, i evidencia un augment dels enfocaments empírics i quantitativs, en els quals interseccionen diferents disciplines més enllà de l'econòmica. A més, identifica com a reptes actuals i del futur immediat aquells que tenen a veure amb l'auge de les criptomonedes i el *blockchain*, i, especialment, les finances verdes i de la transició energètica. Finalment, la professora Àngels Fitó identifica els grans i complexos reptes als quals ha de fer front la funció financera, profundament marcada per la globalització i les TIC, i hi reflexiona. L'autora defensa que davant d'aquest panorama es fa necessari desenvolupar nous perfils competencials tant de les persones que els exerceixen com de les organitzacions que l'integren. I, més

enllà de cercar la maximització del valor de les persones i de la tecnologia per separat, requereix perquirir maximitzar la complementarietat entre ambdós: individus i màquines.

3. Els nous desafiaments des d'una perspectiva econòmica

En els capítols següents, canvia l'enfocament cap a una perspectiva més econòmica de les transformacions esdevingudes aquestes darreres dècades, i de com aquestes han promogut l'aparició de nous desafiaments als quals donar resposta, tant des de la política econòmica com des de la formació universitària.

En relació amb aquest darrer aspecte, s'articula el capítol de la professora Carolina Hintzmann i el professor Albert Puig, «Economistes davant del mirall». En aquest article, reflexionen sobre l'evolució de l'ensenyament de l'economia a la universitat, per tal d'avaluar si aquest ha estat capaç de canviar al ritme que ho feia la realitat econòmica i social. Per tal d'analitzar adequadament aquesta evolució, parteixen de recordar els pilars sobre els quals s'assenta la missió social que ha de complir «l'economista» i les característiques de l'Economia en tant que ciència social. L'anàlisi els porta a concloure que tot i que l'ensenyament de l'economia ha anat variant al llarg del temps, aquest no ha experimentat canvis substancials, i detecten, a més, una manca de diversitat de pensament en els currículums d'economia, com també una limitada diversitat entre pensadors i professionals destacats. Per tant, cal recuperar la consciència que la ciència econòmica és una ciència social que no gaudeix de la universalitat de les lleis físiques, potenciant la pluralitat de plantejaments i aproximacions per tal de facilitar la resolució dels complexos i canviats problemes econòmics als quals ens enfrontem. Aquesta pluralitat s'ha d'estendre tant als plans d'estudis universitaris com a la transmissió de les anàlisis econòmiques al conjunt de la ciutadania. En aquest sentit, els autors recorden la conveniència d'intentar no ser un instrument al servei dels poders polítics i econòmics, perquè només des de la llibertat i la independència s'aconseguirà la veritable missió social de l'economista: participar, a partir de l'estudi i la generació de coneixement rigorós, en el debat democràtic.

En l'article «Digitalitzats i digitalitzades del món, a les xarxes! De la quarta i abundant revolució industrial a la ruptura digital i l'escassetat *superstar*», el professor Joan Torrent aborda les principals tendències i implicacions econòmiques de la transformació digital, i analitza en darrera instància si es pot parlar rigorosament d'estar immersos en una nova revolució industrial. En el desenvolupament de la seva anàlisi, l'autor utilitza tres conceptes de l'economia evolucionista. En primer lloc, mitjançant les tecnologies de propòsit o utilitat general –*General Purpose Technologies*, GPT, en terminologia anglosaxona–, s'aborden les singularitats del procés de l'R+D digital i l'aparició de campions o *superstars* de la digitalització. En relació amb aquests, es discuteix en quina mesura, a banda de la seva evident creació de valor, n'han aprofitat el creixent poder de mercat per extreure rendes, i han contribuït a l'augment de desigualtat en l'època digital. A continuació, s'utilitza el concepte de paradigma tecnoeconòmic per evidenciar que el paradigma digital ja acumula dos cicles econòmics de llarga durada o ones de Kondràtiev. Una primera ona, de les TIC i l'economia informacional i del coneixement, i una segona, de la transformació digital i l'economia dada-tasca massiva. Finalment, es revisa el concepte de revolució industrial per proposar justificadament que, més que davant una quarta revolució, ens trobem davant una ruptura o escissió industrial. Aquests conceptes ja permeten assenyalar que la transformació social és significativa –que no es limita a petites evolucions o modificacions puntuals–, i la ruptura és rellevant, malgrat no conceptualitzar-la com una revolució.

4. Els *shocks* del mercat de treball

Les professores Pilar Ficapal i Elisabet Motellón reflexionen sobre l'evolució recent i els reptes del mercat de treball a Espanya en el capítol «Futur de l'ocupació: nous desafiaments per a aspiracions pendents». Les autores posen de manifest que durant aquest darrer quart de segle els problemes endèmics del mercat de treball espanyol –atur elevat, dualitat i volatilitat– han estat afectats per diversos esdeveniments amb rellevants efectes econòmics i laborals. En la seva anàlisi, se centren en els *shocks* provocats per la deslocalització, els moviments migratoris, l'impacte de la Gran Recessió iniciada el 2008 i, finalment, la Gran Pandèmia del 2020, i també el creixent procés de transformació tecnològica i digital en què estem immersos i que impregna tot aquest període, i afecta significativament al mercat laboral. Tots aquests aspectes han fet que la configuració actual del mercat de treball sigui substancialment diferent de la del començament de la segona dècada dels noranta, i s'incorporen nous desafiaments a altres encara pendents de

resoldre. A continuació, les autores se centren en l'estudi de dos d'aquests grans reptes inajornables i estretament vinculats entre si, la qualitat de l'ocupació i l'impacte de la digitalització. El concepte de qualitat de l'ocupació presenta un caràcter multidimensional –amb diversitat de diagnòstics i propostes de solució en cadascuna–, i que, quan fa referència a la qualitat en el lloc de treball, planteja una gran varietat de desafiaments per al benestar dels treballadors i la sostenibilitat organitzativa, cosa que fa emergir noves formes de gestió sostenible dels recursos humans. Addicionalment, les autores presten una especial atenció a la qualitat del mercat de treball amb perspectiva de gènere, i evidencien els biaixos i les bretxes persistents en el cas de les dones. Pel que fa a la digitalització, les autores es focalitzen sobretot en l'impacte dual de les plataformes digitals en l'ocupació i la tipologia de relacions laborals. Finalment, emfatitzen la necessitat de gestionar adequadament el procés de digitalització econòmica i laboral, ja que aquesta digitalització pot significar un veritable punt d'inflexió en l'estructura de l'ocupació espanyola.

5. El valor de la responsabilitat social i la sostenibilitat

Un dels grans elements que ha anat guanyant rellevància al llarg d'aquests anys és la preocupació pels valors sobre els quals se sustenta l'activitat econòmica i empresarial, i, més concretament, l'impacte social i mediambiental d'aquesta. Per això, en el capítol següent, el professor August Corrons aborda aquesta temàtica sota el títol de «25 anys d'evolució responsable cap a la sostenibilitat». En l'article, es presenta l'evolució del concepte de responsabilitat social i com aquest a anat mutant i convergint cap al concepte més estès actualment de sostenibilitat, en relació amb aspectes socials, mediambientals i de govern corporatiu. L'autor exposa les diferents iniciatives internacionals, nacionals, i també els instruments legislatius que han impulsat i condicionat aquesta evolució al llarg d'aquests anys. Aquestes iniciatives han accelerat la integració de la responsabilitat social a les organitzacions, amb un augment progressiu del compromís i el nivell d'implicació d'aquestes, el qual ha anat més enllà de les obligacions legals, i amb el qual ha sorgit un marc autoregulator cada vegada més lligat al nivell estratègic organitzatiu. L'article posa especial atenció en les conseqüències de la pandèmia de la covid-19 sobre aquesta perspectiva, per acabar conclouent que, si bé les organitzacions són creixentment conscients de l'impacte de les seves activitats en l'ecosistema que les envolta –i integren aquest impacte en la seva presa de decisions i gestió organitzativa–, encara resta molt camí per recórrer per tal de garantir la sostenibilitat i el desenvolupament sostenible a mitjà i llarg termini.

6. El turisme: una reflexió necessària

Per finalitzar aquest número especial, dediquem un capítol a analitzar l'evolució passada i els escenaris de futur que s'albiren en el sector turístic. Sector econòmic especialment rellevant dins de la nostra economia i que constitueix un dels eixos fonamentals de l'activitat formativa, de generació de coneixement, i de difusió dels nostres Estudis. En paraules del professor Francesc González, «els darrers vint-i-cinc anys, el turisme ha viscut alguns dels moments de transformació més radicals de la seva història». Una afirmació que el professor Lluís Garay contextualitza explicant que als anys noranta del segle passat ja s'identificaven quines serien les forces motrius del començament del segle XXI: les tecnologies de la informació i la creixent sensibilització pels impactes del turisme en el medi ambient amb propostes per a nous models més sostenibles. La professora Soledad Morales exposa com aquests debats influeixen en la perspectiva acadèmica i indica que «si bé és cert que el turisme, com a espai interdisciplinari, encara no té un cos teòric propi i individual, ha sabut integrar marcs epistemològics creats per les ciències socials dels quals també s'han alimentat disciplines afins al turisme com la geografia o l'economia i l'empresa, dos dels seus eixos bàsics». En relació amb el creixement que l'activitat turística ha viscut durant els darrers anys previs a la pandèmia, el professor Pablo Díaz considera que el turisme és una part rellevant de l'activitat econòmica mundial i haurà «d'acompanyar els canvis que han de venir en el futur a causa de factors com el canvi climàtic». Un debat que els efectes de la covid-19 ha accentuat fins al punt de deixar, en paraules de la professora Julie Wilson, una marca indeleble «que ens convida a reflexionar en la línia del turisme regeneratiu, l'adaptabilitat i la reconfiguració del turisme abans de perseguir metanarratives de recuperació de situacions anteriors». Un nou escenari en el qual la planificació de les destinacions reforça la seva rellevància igual, com exposa el professor Joan Miquel Gomis, que la dels seus residents habituals.

Com podem veure, aquest període està marcat pel desenvolupament de les tecnologies de la informació i la comunicació que ens han transformat com a societat i, com no, han revolucionat l'activitat econòmica, en general, i l'empresarial, en particular. S'ha produït un impuls espectacular en la globalització de l'activitat econòmica i els problemes econòmics que han esdevingut, més que mai, planetaris, com també l'impacte d'aquesta activitat en l'entorn i la societat mateix. Això ha suscitat una creixent preocupació per la sostenibilitat i la reducció de les desigualtats a la qual, malauradament, aquest desenvolupament tecnològic encara no ha mostrat el seu potencial d'eficiència.

Per tant, celebrem els vint-i-cinc anys, i aquesta celebració posa de manifest que com a Estudis continuem tenint molts desafiaments. I, davant aquests, assumim el compromís ferm de donar resposta a aquests nous reptes des de la recerca econòmica i de gestió, impulsant la difusió del coneixement i, molt especialment, l'aprenentatge de les persones per tal que la seva capacitat els faciliti transformar la seva vida, la de les organitzacions en què s'insereixen i, en darrera instància, la de la societat global en què vivim.

Citació recomanada: MARTÍNEZ ARGÜELLES, Mª Jesús; GOMIS LÓPEZ, Joan Miquel. 25 anys d'Estudis d'Economia i Empresa a la UOC: reflexions en clau de futur, més enllà de la universitat. *Oikonomics* [en línia]. Març 2022, n. 17. ISSN 2330-9546. DOI. <http://dx.doi.org/10.7238/o.n17.2201>

María Jesús Martínez Argüelles

mmartinezarg@uoc.edu

Directora dels Estudis d'Economia i Empresa (UOC)

Professora agregada dels Estudis d'Economia i Empresa de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC). Directora dels Estudis d'Economia i Empresa. Investigadora del grup Management & e-Learning (MeL), els seus interessos de recerca se centren en la gestió de la qualitat en l'*e-learning*, el desenvolupament de competències que millorin l'ocupabilitat dels graduats, i l'ús del teletreball com a instrument de conciliació.

Joan Miquel Gomis López

jgomisl@uoc.edu

Director de la revista *Oikonomics*

Professor agregat dels Estudis d'Economia i Empresa de la UOC. Ha estat director acadèmic de la diplomatura i del grau de Turisme en el període 2006-2017. Director de la revista *Oikonomics*. Doctor pel departament d'Economia i Organització d'Empreses (UB). La seva docència i recerca (en el grup NOUTUR de la UOC) se centren en l'àmbit del turisme en l'aplicació de les TIC a la comercialització, la innovació, la sostenibilitat i la responsabilitat o la gestió de les destinacions.

Els textos publicats en aquesta revista estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement 4.0 Internacional de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los, comunicar-los públicament i fer-ne obres derivades sempre que reconegueu els crèdits de les obres (autoria, nom de la revista, institució editora) de la manera especificada pels autors o per la revista. La llicència completa es pot consultar a <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ca>.

